

Moss kommune

Kommunedelplan for kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap 2009 – 2021

Vedlegg: Beskrivelser og vurderinger

Kommunedelplan for kulturminner, kulturmiljøer og kulturlandskap i Moss kommune 2009-2021

Beskrivelser og vurderinger

	1. KULTURMILJØ	3
<i>Kulturmiljøer - industri</i>		3
Møllebyen og Fossenområdet		3
Jernverket og "Cellulosen"		5
"Værven" og "Mekken"		8
<i>Kulturmiljøer – boligområder</i>		10
Verket og Konventionsgården		10
Bjerget		13
Klommestensåsen		14
Skarmyra		15
Bellevuejordet		16
Teglverksjordet/ Fjordveien		17
Thorneløkka		18
Orkerød hageby		19
Carsten Ankers gate		20
<i>Kulturmiljøer – parker</i>		21
	2. KULTURMINNER	22
Kambo bro		22
Alby gård		23
Grønli gård		24
Bytårnet		25
Jeløy Radio		26
Krematoriet		27
Idrettens hus		28
Parkteatret		29
	3. KULTURLANDSKAP	30
Mosseskogen		30
Vassdraget Vansjø- Mosseleva		37
Kambo gård		39
Midtre Jeløy		40
Vanem		42

1. KULTURMILJØ

Kulturmiljøer - industri

Møllebyen og Fossenområdet

foto S.Lunder

Beskrivelse:

Dette er en del av et gateløp med tilhørende bebyggelse som inngår i veitilknytningen mellom den gamle Kongeveien fra Kambo i nord gjennom Verket, Møllene, Henrik Gerners gate, Storgata, og til Værlebukta/Kanalen og over til Jeløy.

Møllebyen:

Det regulerte området er godkjent av Moss bystyre 24. juni 1986. Hovedformålet er å søke å bevare mølleområdets eksisterende bebyggelse og anlegg på grunnlag av historiske, antikvariske og miljømessige verdier, samt å videreutvikle området innenfor denne rammen.

Dette området har fått stor oppmerksomhet de siste årene. I tillegg til at museet, biblioteket, kinoen og Punkt Ø er lokalisert i mølleområdet, ble "Mossefossen og området rundt" valgt til kommunens kulturminne i Kulturminneåret 1997, og kommunens tusenårssted i 2000-2005 er "Konventionsgården - Fossen - Mølleområdet".

Trehusene i Henrik Gernersgt (nr 17: Borgengården, nr 19: Wesselgården, nr 21: Herfordgården, nr 23: Torbjørggården):

"Alle disse gårdene ble oppført umiddelbart etter brannen i 1807, som feide ned alt på sin vei fra Henrik Gerners gate 6 og langt opp i Bjerget. De ble stort sett boliger for møllemestere, formenn på sagbruk og andre håndverkere. De var oppført i den tidlige empiren, og en finner spor av dette, selv om både Borgengården og særlig Herfordgården og Thorbjørggården er modernisert i sveitserstil. Særlig i bakgårdene hvor de holdt husdyr, finner en det eldste preget."

(Utdrag fra Museums- og kulturminneplan fra 1999)

Gudegården, Moss`eldste hus fra 1698:

Dette huset avslutter husrekken i Henrik Gernersgate og er regulert med formål bevaring. Det er tidligere foreslått å frede bygget etter § 15, men arbeidet er ikke fullført. (Bevaringsplan 1979 og vedtak i Miljøvernutvalget 1989). Fredningsarbeidet er ikke gjennomført pga kapasitetsproblemer hos Fylkeskonservator og Riksantikvar. Huset ligger innenfor et område som er regulert med spesialformål bevaring.

Veien langs Fehuset (Henrik Gernersgt) er Moss`eldste vei.

I tillegg omfatter området nederste del av Henrik Gernersgt med Moss bryggeri (utstillingshall for Punkt Ø) og Mølla/Silo og Havnestredet.

Siloen: byggeår 1939. Arkitekter: Ole Lind Schistad og Eivind Moestue

Hele vassdraget Lillebro/Storebro med vantraseer gjennom fossen og inn i Mølleområdet er en del av anlegget. Videre er det rester etter brygger med mer på begge sider av elva vestover mot Mossesundet.

Nord for Mosseelva ligger Peterson & søn:

Fabrikken har en stor bygningsmasse fra ulike epoker gjennom de siste 100 år. I tillegg er det store arealer som benyttes til flis- og tømmerlager. Dette området er ikke vurdert i planarbeidet i denne omgang, og det kan være miljøer der som det vil være ønskelig å bevare som en del av industrihistorien i Moss.

Plan/ reguleringsstatus:	Regulert til spesialområde
Avgrensning:	Nord: langs Mosselva Vest: mot Havnestredet (Mølla) Øst: mot Kongensgate Syd: bebyggelsen langs Henrik Gernersgate med uthus og bakgårder.
Grunneier:	Private grunneiere

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	Høy
Representativitet	Høy
Sammenheng/miljø	Høy
Autentisitet	Høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	Høy
Fysisk tilstand	God, er i bruk enten som bolig eller næring
Økonomi, bruksverdi og økologi	God
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Uttalelse fra Østfoldmuseet datert 15.02.08:

"Delområde Verket bør også sees i sammenheng med Mossefossen og "Møllebyen".

"Konventionen, Fossen og Mølleområdet" ble i 1997 valgt til kommunens tusenårssted, og

"Møllebyen" framstår i dag som et godt eksempel på et kulturmiljø som er tatt vare på gjennom ny bruk i en god dialog mellom kulturminne- og næringsinteresser. "Møllebyen" i Moss ble tildelt Statens Byggeskikkpris i 2003 nettopp for å ha tatt vare på et historisk bymiljø.

I området fra Vansjø i vest ned Mossefossen og langs Mosseelva ut i fjorden finnes flere enkeltstående kulturminner som inngår i et helhetlig og sammenhengende kulturmiljø.

Eksempler på dette er demninger og dammer, spor etter vannføringer i rør under bygninger og terreng, turbiner, brofundamenter, Vannverksbygningen fra 1876, møllebygningene mot fossen og elva og trehusbebyggelsen lang Henrik Gerners gate med bakgårder mot sør. En videre spesifisering og beskrivelse av dette vil være naturlig å følge opp i det pågående arbeidet med kommunedelplanen for kulturminner. "

Hele området bør vurderes i sammenheng og det anbefales at spesialregulering skal utvides.

Det betyr følgende:

- Mølla - Havnestredet
- Konventionsgården og Verket
- Mosseelva med vannføringssystemer og bryggeanlegg, den ene evt begge sider av elven.
- Storebro

Jernverket og "Cellulosen"

foto:JEW

fot:JEW

Beskrivelse

Nord for Mosseelva ligger Peterson & søn. Fabrikken har en stor bygningsmasse fra ulike epoker gjennom de siste 100 år. I tillegg er det store arealer som benyttes til flis- og tømmerlager. Theodor Peterson kjøpte jernverket i 1875 sammen med slektninger og startet cellulosefabrikk i 1883. Det er fremdeles virksomhet i lokalene.

Moss Jernverk var tidligere etablert på dette området,

Dette området er ikke vurdert i planarbeidet i denne omgang, og det kan være miljøer der som det vil være ønskelig å bevare som en del av industrihistorien i Moss. Spesielt er tårnet hvor cellulosen blir "kakt" av stor symbolverdi for området og hele Mossesamfunnet.

Reguleringsstatus: Regulert til industriformål
Grunneier: Høegh Eiendom as

Området er ikke vurdert etter Riksantikvarens kriterier.

Faglige vurderinger og anbefalinger

Dersom det blir endringer i bruk av området og før det planlegges nye aktiviteter anbefales det at det foretas en kulturhistorisk undersøkelse av bygningene og området.

Kambo Karosserifabrikk

foto: BK

Beskrivelse

Automobilfabrikken på Kambo er landets eneste anlegg oppført for bilproduksjon og ble reist i 1917 for Norsk Scania Vabis. Men lisensproduksjonen, vesentlig av lastebiler, fra det svenske moderfirmaet ble kortvarig og av beskjedent omfang. Ny bilproduksjon 1937-40 (Plymouth, Chrysler, Fargo og Adler) og noen få etterkrigsår (Standard 8) i regi av Den Norske Automobilfabrikk. Med unntak av 2. verdenskrig har det vært kontinuerlig karosseriproduksjon her frem til konkurs i 2001. Produksjonsbygningene, som var ganske avanserte for sin tid, består fortsatt.

Området består av 4 fabrikkbygninger i teglstein. Disponentboligen på nordsiden av industriområdet bør også inngå som en del av miljøet. (Fylkesmannens nettside, Ivar Stav)

Reguleringsstatus: Uregulert (eks. arealbrukstillatelse)
Grunneier: Autobygget Kambo as
Leietaker og eier av bygningene: Kambo eiendom as

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier:

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	høy
Representativitet	høy (Unik)
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	høy, godt eksempel på Industriarkitektur fra perioden.
Fysisk tilstand	Middels, behov for oppgradering, men blir brukt til næringsvirksomhet i dag.
Økonomi, bruksverdi og økologi	Det er i bruk til næringsvirksomhet
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Fylkeskonservator uttaler:

Området bør i kommunedelplanen gis en status som sikrer at de gamle industribygningene ivaretas i form av retningsgivende bestemmelser, reguleringsplan (plb § 25 pkt.6)

Følgende alternativer:

1. Regulering til spesialområde for bevaring. (Pl. & bygn.loven § 25, nr 6)
2. Fredning etter § 20 i kulturminneloven, utvendig miljø fredes, med bygninger, gater, uterom som blir beskrevet og avgrenset i fredningsbestemmelsene.
3. Fredning etter §15 i Kulturminneloven, alle eller noen av bygningene.
4. Kombinasjon av pkt 1 og 2 og/eller 3

Konsekvenser av alternativene:

Alternativ 1.

Plan og bygningsloven § 25, nr 6.

Bystyret kan vedta regulering til spesialområde for bevaring som betyr at det utvendige miljø bevares. Det vil ikke være mulig å rive eller forandre bygningene utvendig, uten å søke dispensasjon fra reguleringsplanen. Dispensasjon gis av politisk organ(Teknisk utvalg) etter at antikvarisk myndighet (Fylkeskonservatoren) har uttalt seg. Reguleringsbestemmelsene kan nyanseres for å gi grunnlag for å tillate mindre tilpassinger og endringer, etter at antikvarisk myndighet har uttalt seg til søknaden. Reguleringsplan kan endres av bystyret, men dersom fylkeskommunal eller statlig myndighet fremmer innsigelse må saken avgjøres av departementet.

For Kambo Karosserifabrikk betyr det at utvendig miljø bevares, men at innvendig bruk og endring av bygningene tillates.

Alternativ 2.

§ 20 er en forholdsvis "ny" paragraf i kulturminneloven hvor formålet er å frede et helt miljø. Riksantikvaren foretar fredning, enten på eget initiativ eller etter lokale prosesser. Miljøfredning omfatter både bygningene og det som er mellom bygningene. Fredningsbestemmelsene kan nyanseres for å gi grunnlag for at deler av miljøet eller bygningene kan holdes utenfor fredningen. Det betyr at det ikke kan gjøres endringer uten at det gis dispensasjon. Dispensasjon kan gis til mindre vesentlige endringer. Større endringer innebærer at hele fredningssaken må opp til behandling. Behandling av søknader om dispensasjon (mindre vesentlig endringer) etter §20 er delegert til Fylkeskonservator.

For Kambo Karosserifabrikk betyr det at utvendig miljø bevares og fredningsbestemmelsene kan sette begrensningene for innvendig endringer og bruk.

Alternativ 3

Fredning etter § 15 er den strengeste form for vern. Riksantikvaren foretar fredning, enten på eget initiativ eller etter lokale prosesser. Kun ordinært vedlikehold er tillatt ved fredning. Det betyr at det ikke kan gjøres endringer uten at det gis dispensasjon. Dispensasjon kan gis til mindre vesentlige endringer. Større endringer innebærer at hele fredningssaken må opp til behandling. Behandling av søknader om dispensasjon (mindre vesentlig endringer) etter §15 er delegert til Fylkeskonservator.

For Kambo Karosserifabrikk betyr det at utvendig og innvendig miljø bevares og fredningsbestemmelsene kan sette begrensningene også for innvendige endringer og bruk.

Alternativ 4.

Regulering av hele området/miljøet etter plan- og bygningsloven § 25, nr 6. med reguleringsbestemmelser, kan kombineres med fredning av ett eller flere objekter innenfor det regulerte området. Dette vil sikre at noen av objektene (bygningene) gis et sterkere vern ved at de fredes av Riksantikvaren. Denne løsning er valgt i andre bevaringsverdige miljøer i Moss (Møllebyen og Storgata)

Konsekvensen er da at bestemmelsene i reguleringsplanen ivaretar bevaring av hele det utvendige miljøet, mens fredning av enkelthus sikrer et vern også innendørs. Det vil bety at enkelte bygninger kan bevares som eksempler fra en bestemt tidsepoke, mens andre bygninger kan utvikles i forhold til moderne standard og bruk.

For Kambo Karosserifabrikk betyr det at utvendig miljø bevares og fredningsbestemmelsene setter begrensningene for innvendige endringer og bruk av de husene som blir fredet.

Konklusjon:

Det anbefales at det foretas en kulturhistorisk undersøkelse før man eventuelt anbefaler fredning.. Alternativt foreslås det at området reguleres til spesialformål for bevaring, pbl § 25 pkt.6.

”Værven” og ”Mekken”

foto JEW

Beskrivelse

”Skibsværftet på Jeløy ble startet ca. 1850 av N. B. Grønn. I 1870 ble dette overtatt av brødrene Vogt. På kart fra 1879 er vist både Vogt og Holst, og Erichsens skipsverft.

Murhusene som ennå står er fra denne perioden og all detaljering av teglet med granittsålbenker osv. er som i Møllebyen. Dette er imidlertid enetasjes haller med stor takhøyde, og med langt større stålvinduer, men med noenlunde samme rutestørrelse. Verkstedsvirksomheten krevde langt mer dagslys enn mølledriften. I 1897 gikk Vogtværven over til Moss nye skibsværft, som i 1927 igjen endret eier og navn til Moss værft og dokk. Dette besto frem til 1966 da Kværner overtok, og fra 1969 til Moss Rosenberg værft som leverte sin siste båt i 1986. (Kilde: Utkast til arkitekturguide av Ragnar Hagen)

Innspill på aktuelle kulturminner/kulturmiljø ved Moss Verft:

- Betongbedding
- Kran, det finnes 3 kraner, to 50-tonns og en 20-tonns. Det foreslås at den minste beholdes som et kulturminne.
- Maskinverksted, bygget i teglstein på slutten av 1800-tallet.
- Snekkerverksted, bygget i teglstein på slutten av 1800-tallet. I tillegg står 2 helklinkede sylindriske tanker for trykkluft plassert utendørs inntil fasaden mot nord. Moss kommune har en pumpestasjon i huset som er i bruk i dag.
- Garderobebygg, i dag pusset og hvitmalt. Bygget i teglstein. Fra samme periode som de to verkstedene.

Plan/reguleringsstatus: Regulert til industri
Grunneier: Jeløy Strandpark ANS

Moss Mekaniske Verksted, ”Mekken”

Beskrivelse:

Syd for ”Værven”-området ligger fabrikkbygningene etter Moss Mekaniske Verksted. Disse ble bygget på begynnelsen av 1900-tallet og to av bygningene bør vurderes å bevare.

- Teglsteinsbygning med pipe som ligger rett sør for sveisehallen. Dette var støperi ved Moss mek. Verksted.
- Haller i betongstein som ble brukt som plate/ monteringshaller for Moss mek. Verksted. Denne er bygget i betongstein fra Brynhildsens stein. Hallene er oppført i perioden 1905-1914. Det er næringsaktivitet i lokalene i dag.

Plan/reguleringsstatus: Regulert til industri, Skal omreguleres i 2008. Det er startet arbeid med kommunedelplan for Kanalområdet Nord, Jeløy i februar 2008.
Grunneier: Jeløy Strandpark ANS

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	høy
Representativitet	Høy
Sammenheng/miljø	Høy
Autentisitet	Høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	Høy
Fysisk tilstand	Dårlig, lite vedlikehold
Økonomi, bruksverdi og økologi	Middels, noen av bygningene er i bruk i dag, andre står tomme og forfaller
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

1. Forslag til planprogram for Kanalområdet Nord, Jeløy er lagt på høring frem til 31.3.08 og det foreslås at disse planene samordnes.

Innenfor området ligger en fabrikkhall med pipe i teglstein fra århundreskiftet og haller i betongstein som ble brukt som plate/ monteringshaller for Moss mek. Verksted. Disse representerer en viktig del av lokal industrihistorie og er samtidig bygninger av høy arkitektonisk verdi.

2. Væft-området er et aktivt industriområde og vil videreutvikles i takt med behovene i næringslivet. Miljøet representerer imidlertid en viktig del av industrihistorien i Moss og spesielt verdifulle bygninger og objekter bør bevares for ettertiden. Det anbefales at følgende bevares gjennom plan- og bygningslovens § 25, nr 6.:

- Kran, det finnes 3 kraner, to 50-tonns og en 20-tonns. Det foreslås at den minste beholdes som et kulturminne.
- Maskinverksted, bygget i teglstein på slutten av 1800-tallet.
- Snekkerverksted, bygget i teglstein på slutten av 1800-tallet. I tillegg står 2 hellklinkede sylindriske tanker for trykkluft plassert utendørs inntil fasaden mot nord. Moss kommune har en pumpestasjon i huset som er i bruk i dag.
- Garderobebygg, i dag pusset og hvitmalt. Bygget i teglstein. Fra samme periode som de to verkstedene.

Kulturmiljøer – boligområder

Verket og Konventionsgården

foto: JEW

Beskrivelse

Verket er et ensartet bevart område med arbeiderboliger i tilknytning til Konventionsgården. Verket har unngått alle bybranner og representerer den eldste stående 1700-tallsbebyggelse i Moss.

Sitat fra utkast til arkitekturguide, R. Hagen: ”Byggeår 1730 –1760:

Denne gata består av arbeiderboligene for jernverket som ble anlagt i 1704. Jernverket produserte sagblad, ovner, kanoner og kuler og en rekke nødvendighetsartikler. Bebyggelsen representerer den eldste bestående 1700-tallsbebyggelse i Moss – og utgjorde et eget samfunn med butikk, skole og forsorgsvesen. Verket ble ikke innlemmet i Moss før 1876. Året før var området kjøpt av M. Peterson & Søn, og bebos i dag av bedriftens ansatte og pensjonister.

Husene ble bygget under barokken, men er svært enkle i utførelse og detaljer, med en og annen svai på taket. De er stort sett i en etasje med lav takhøyde.

En kuriositet er at i mange av husene er det brukt et biprodukt fra jernverket – støpte slaggstein, som en meget tidlig byggestein – den tids leca.”

Arbeiderboligene er fortsatt i bruk, men innvendige utbedringsarbeider er gjort for å gjøre leilighetene større. En del av boligene brukes også til kontorer.

Høegh Eiendom as er grunneier fra 2007 og har påtatt seg oppgaven med restaurering i samarbeid med Fylkeskonservator.

Konventionsgården var opprinnelig hovedbygningen til Moss Jernverk. Denne bygningen fikk en sentral plass i Norgeshistorien da den ble benyttet under fredsforhandlingene mellom Norge og Sverige og undertegning av Mossekonventionen den 14.august 1814. Bygningen er bevart med sitt originale interiør fra 1814.

”Byggeår 1756 – 1778.

Gården har fått sitt navn etter Mossekonvensjonen som ble undertegnet her den 14. august 1814. Den er imidlertid langt eldre, og ble påbegynt i rokokkoens tid, da Erich Ancher eide jernverket. Huset er bygget i rokokkoperioden og er det hus i Moss som har flest slike karakteristika..

M. Peterson & Søn kjøpte eiendommen i 1875, og har siden drevet cellulose- og papirbedriften. Konventionsgården er i dag en kombinasjon av en historisk bygning og administrasjonsbygg for bedriftens ledelse.

Konventionsgården ble fredet i 1923.” (sitat: Utkast til Arkitekturguide av Ragnar Hagen)

Reguleringsstatus: Verket-bebyggelsen har høyeste verneklasse i bevaringsplanen fra 1980, og har vært angitt som båndlagt kulturvernområde i kommuneplanen. Gjennomføring av båndleggingens hensikt må skje gjennom regulering til spesialområde eller fredning.

Grunneier: Høegh Eiendom as

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ historisk kilde	høy, et av landets best bevarte arbeiderboligmiljø.
Representativitet	Høy
Sammenheng/miljø	Høy

Autentisitet	Høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	Tidstypiske bolighus fra 1700-tallet
Fysisk tilstand	Mye forfall, men rehabilitering i en av bygningene har startet
Økonomi, bruksverdi og økologi	Kan brukes som bolighus eller andre ting dersom de blir oppgradert til dagens standard innvendig
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Det er stor enighet om at området bør bevares. Det er hele miljøet som har kulturminneverdi og som bør bevares, ikke enkeltbygninger. Husene er fra 1700-tallet som betyr at de ikke er automatisk fredet, men kan fredes etter vedtak eller bevares gjennom regulering.

Følgende alternativer:

1. Regulering til spesialområde for bevaring. (Pl. & bygn.loven § 25, nr 6)
2. Fredning etter § 20 i kulturminneloven, utvendig miljø fredes, med hus, evt. gater, bakgårder som blir beskrevet og avgrenset i fredningsbestemmelsene.
3. Fredning etter §15 i Kulturminneloven, alle husene eller noen av husene.
4. Kombinasjon av pkt 1 og 2 og/eller 3

Konsekvenser av alternativene:

Alternativ 1.

Plan og bygningsloven § 25, nr 6.

Bystyret kan vedta regulering til spesialområde for bevaring som betyr at det utvendige miljø bevares. Det vil ikke være mulig å rive eller forandre bygningene utvendig, uten å søke dispensasjon fra reguleringsplanen. Dispensasjon gis av politisk organ(Teknisk utvalg) etter at antikvarisk myndighet (Fylkeskonservatoren) har uttalt seg. Reguleringsbestemmelsene kan nyanseres for å gi grunnlag for å tillate mindre tilpassinger og endringer, etter at antikvarisk myndighet har uttalt seg til søknaden. Reguleringsplan kan endres av bystyret, men dersom fylkeskommunal eller statlig myndighet fremmer innsigelse må saken avgjøres av departementet.

For Verket betyr det at utvendig miljø bevares, men at innvendig bruk og endring av bygningene tillates.

Alternativ 2.

§ 20 er en forholdsvis "ny" paragraf i kulturminneloven hvor formålet er å frede et helt miljø. Riksantikvaren foretar fredning, enten på eget initiativ eller etter lokale prosesser. Miljøfredning omfatter både bygningene og det som er mellom bygningene. Fredningsbestemmelsene kan nyanseres for å gi grunnlag for at deler av miljøet eller bygningene kan holdes utenfor fredningen. Det betyr at det ikke kan gjøres endringer uten at det gis dispensasjon. Dispensasjon kan gis til mindre vesentlige endringer. Større endringer innebærer at hele fredningssaken må opp til behandling. Behandling av søknader om dispensasjon (mindre vesentlig endringer) etter §20 er delegert til Fylkeskonservator.

For Verket betyr det at utvendig miljø bevares og fredningsbestemmelsene setter begrensningene for endringer og bruk.

Alternativ 3

Fredning etter § 15 er den strengeste form for vern. Riksantikvaren foretar fredning, enten på eget initiativ eller etter lokale prosesser. Kun ordinært vedlikehold er tillatt ved fredning. Det betyr at det ikke kan gjøres endringer uten at det gis dispensasjon. Dispensasjon kan gis til mindre vesentlige endringer. Større endringer innebærer at hele fredningssaken må opp til behandling. Behandling av søknader om dispensasjon (mindre vesentlig endringer) etter §15 er delegert til Fylkeskonservator.

For Verket betyr det at utvendig og innvendig miljø bevares og fredningsbestemmelsene setter begrensningene for endringer og bruk.

Alternativ 4.

Regulering av hele området/miljøet etter plan- og bygningsloven § 25, nr 6. med reguleringsbestemmelser, kan kombineres med fredning av ett eller flere objekter innenfor det regulerte området. Dette vil sikre at noen av objektene (bygningene) gis et sterkere vern ved at de

fredes av Riksantikvaren. Denne løsning er valgt i andre bevaringsverdige miljøer i Moss (Møllebyen og Storgata)

Konsekvensen er da at bestemmelsene i reguleringsplanen ivaretar bevaring av hele det utvendige miljøet, mens fredning av enkelthus sikrer et vern også innendørs. Det vil bety at enkelte bygninger kan bevares som eksempler fra en bestemt tidsepoke, mens andre bygninger kan utvikles i forhold til moderne standard og bruk.

For Verket betyr det at utvendig miljø bevares og fredningsbestemmelsene setter begrensningene for innvendige endringer og bruk av de husene som blir fredet.

Konklusjon/ anbefaling:

Det anbefales at alternativ 4 velges for Verket. Hele området reguleres til spesialformål for bevaring etter pbl § 25. pkt 6. I tillegg fredes noen enkeltbygninger etter kml § 15 (utvendig og innvendig fredning).

Gjennom arbeid med reguleringsplanen vurderes avgrensning for spesialregulering og for hvilke av bygningene det skal igangsettes prosess for fredning etter kml § 15.

Konventionsgården har en helt spesiell betydning i Norgeshistorien. Eierne har signalisert at de ønsker å utvikle anlegget i tråd med de historiske begivenheter. Det er naturlig at Moss kommune engasjerer seg i samarbeide med Høegh Eiendom as i utvikling av anlegget frem mot 200 års jubileet for grunnloven i 2014.

Bjerget

foto: JEW

Beskrivelse

Bjerget består av nordre og søndre del. Nordre del er eldst med bygninger fra 1820-tallet. Området består av variert bebyggelse, mange av de eldste husene er revet. "Køllabønn" med juletreet ligger i nordre del.

Noen murbygninger ligger mellom trehusene. Siden området ligger på en kolle, er det små trange gater og smug, og hus med ulik stil og utseende.

Søndre del består av sveitserhus fra århundreskiftet. Fremstår som et enhetlig og godt bevart område.

På det høyeste punktet står brannkanonen fra 1890. Denne er satt opp på grunnmuren av brannvakten som ble oppført i 1825. Huset er revet. (Kilde: Moss som den var)

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier. (Gjelder søndre Bjerget)

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	Høy
Representativitet	Høy
Sammenheng/miljø	Høy
Autentisitet	høy/ middels
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	Høy
Fysisk tilstand	normalt god
Økonomi, bruksverdi og økologi	Høy
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Området fremstår som sjarmerende og det bør søkes å bevare dette preget ved å opprettholde området som et småhus-område med bygninger i maksimalt to etasjer. Best kan preget opprettholdes ved å bevare de trange gatene og smugene.

Bestemmelsene i sentrumsplanen opprettholder gate- og bygningsstruktur som gjelder i Nordre del. Søndre del kan vurderes å tas med som verneverdig bebyggelse i sentrumsplanen.

Brannkanonen må bevares ved neste rullering av sentrumsplanen..

Klommestensåsen

Foto: JEW

Beskrivelse

Området ligger på en fjellknaus med små gater og smug. Bebyggelsen består stort sett av trehus i en eller 11/2-etasje. Husene er oppført i ulik stil og form, med og uten uthus og bakgårder. Men i sin ulikhet, fremstår det allikevel som et samlet boligområde fra 1.halvdel av 1900-tallet.

På det høyeste punktet ligger vannbassenget på Klommesten, fra 1876. Vannverket med vannbasseng stod ferdig sammen med brannstasjonen (brannstasjonen er regulert med formål bevaring). Ble utvidet i 1892 med nytt basseng. Brannkanonen på Bjerget må også sees i sammenheng med dette.

Plan/ Reguleringsstatus: Uregulert (eks. arealbrukstillatelse)
Grunneier: Private

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ historisk kilde	høy
Representativitet	høy
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	middels
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	middels
Fysisk tilstand	God, er bebodd
Økonomi, bruksverdi og økologi	høy
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Området fremstår som sjarmerende og det bør søkes å opprettholde dette preget ved å bevare området som et småhusområde med maksimalt to etasjes bygninger, fortrinnsvis trehusbebyggelse. Det anbefales at området reguleres til boligformål med bestemmelser som kan opprettholde småhuskarakteren. I forbindelse med reguleringsarbeidet, må man vurdere avgrensning av området. Vannbassenget bør sikres vern gjennom reguleringsplanen.

Skarmyra

foto: JEW

Beskrivelse

Skarmyra ble kjøpt av Moss kommune i 1908 og utparsellert til boligtomter. Fremstår i dag som et stort, velbevart og relativt homogent boligområde, også kalt "Byens første regulerte boligstrøk". Avgrenset til området mellom Løkkegata - Høienhaldgata og Klostergata.

Det avgrensede området er egentlig bygget i to perioder: nordligste del, området mellom Vogts gate og Byfogd Sandbergs gate, hovedsakelig utbygget med hus i gatelinje fra slutten av 1800-tallet (sveitserstil).

Søndre del er utbygget i 1910-20-årene, tidstypisk villabebyggelse. Godt velholdt boligområde, men tendens til ombygginger som endrer det opprinnelige utseende (jugendstil og funksjonalismen) (Kilde: Bevaringsplan for sentrale deler av Moss, 1979).

Den eldste bebyggelsen ligger langs Klostergata med bygninger i empirestil fra midten av 1850-tallet.

Plan/reguleringsstatus: Regulert til boligformål
Grunneier: Private

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier:

Identitet/ symbol/ historisk kilde	Høy
Representativitet	Høy
Sammenheng/miljø	Høy
Autentisitet	Høy/ Middels
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	Høy
Fysisk tilstand	Normalt godt vedlikehold, er bebodd
Økonomi, bruksverdi og økologi	Høy
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Dette boligområdet utgjør et tidstypisk bygningsmiljø med stor lokal kulturhistorisk interesse. Området har et rikt spekter av stilarter og har gode arkitektoniske kvaliteter innen sveitserstil, jugendstil og funksjonalismen.

Det anbefales at området reguleres til spesialområde for bevaring.

Bellevuejordet

Beskrivelse

Området ble bygget ut i perioden etter 1.verdenskrig. Jeløy kommune kjøpte Bellevuejordet, 300 mål, som ble stykket opp og lagt ut til tomter. Området er ikke like strengt regulert som Skarmyra, men det fremstår som et ensartet boligområde og har tidstypiske hus fra denne perioden. Stilen på husene er jugendinspirert, tradisjonelle 2 etasjes trehus med mansardtak.

Bellevuejordet var og er Jeløys svar på Skarmyra. I denne sammenheng avgrenses Bellevuejordet til området mellom Krabben – Anna Hagmans gate og Gimleveien – Bellevueåsen.

Kilde: Moss bys historie, 1880-1990. Nils Johan Ringdal

Plan/reguleringsstatus: Regulert til boliger
Grunneier: Private

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ historisk kilde	høy
Representativitet	middels
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	middels
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	middels
Fysisk tilstand	God, attraktivt boligområde
Økonomi, bruksverdi og økologi	høy
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Dette boligområdet utgjør et tidstypisk bygningsmiljø med stor lokal kulturhistorisk interesse. Det anbefales at området reguleres til spesialområde for bevaring.

Teglverksjordet/ Fjordveien

foto: JEW

Beskrivelse

Fjordveien ble anlagt i 1938, og langs den og sideveiene ble det samtidig utparsellert tomter. Utbyggingen av hele området fikk et ensartet, tidstypisk preg, med kubiske bolighus i to etasjer med lavt valmtak (pyramidetak), de fleste i tre. Ingen av husene er like, men de likner hverandre. Mange hadde liggende panel og hjørnevinduer med karakter som Gubberogata 5 og hustypen fikk navnet "Byggmesterfunkisen".

På oversiden av Fjordveien kom det opp en del mer fornemme eneboliger i funkis – noen av dem arkitekttegnet. (Kilde: Utkast til Arkitekturguide, Ragnar Hagen)

Plan/ Reguleringsstatus: Regulert til boligformål
Grunneier: Private

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ historisk kilde	høy
Representativitet	høy
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	høy
Fysisk tilstand	God, er bebodd
Økonomi, bruksverdi og økologi	høy
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Dette boligområdet utgjør et tidstypisk bygningsmiljø med stor lokal kulturhistorisk interesse. Det anbefales at området som gjelder bebyggelsen på begge sider av Fjordveien fra Teglverksveien til Dyrveien reguleres til spesialområde for bevaring. Detaljert avgrensning av området vurderes i forbindelse med reguleringsarbeidet.

Thorneløkka

foto:JEW

Beskrivelse

Thorneløkka, mellom jernbanestasjonen og Moss sentrum, ble lagt ut til eneboligområde i 1930. Bebyggelsen er av høy kvalitet og stort sett i mur. Kjente Oslo-arkitekter som Nicolay Beer, Frithjof Reppen og Kirsten Sinding Larsen har tegnet husene, foruten arkitekt Finn Saugestad fra Moss. Hele området er bygget ut i samme tidsperiode og de fleste av bygningene er i funksjonalistisk stil. I utkanten av området, i Haveveien, ligger to bygninger i jugendstil.

Bestemmelsene i Sentrumsplanen for dette området sier at bebygd areal på tomten skal være 30%. Bygningenes høyde skal godkjennes av kommunen, og skal stå i forhold til eksisterende byggehøyder og byggeskikk i området. Bygninger kan maksimalt ha gesimshøyde på 8 m og mønehøyde på 9 m.

Plan/reguleringsstatus: Regulert til boligformål.
Ytterste husrekke mot Kransen er i sentrumsplanen avsatt til boliger/
kontor.

Grunneier: Private

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	høy
Representativitet	høy
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	høy
Fysisk tilstand	God, er bebodd
Økonomi, bruksverdi og økologi	høy
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Området bør tas vare på i fremtiden på grunn av sine arkitektoniske kvaliteter og av lokal kulturhistorisk interesse. I forbindelse med rullering av sentrumsplanen må det vurderes om det er behov for et sterkere vern. Enkeltbygninger bør i tillegg gis et vern gjennom regulering til spesialområde.

Orkerød hageby

foto: JEW

Beskrivelse

Byggeår 1947- 48. Arkitekt: F. S. Platou.

"Boligmangelen etter krigen resulterte i en rekke boligprosjekter i regi av byggelag. I dette tilfellet var det Glassverkets arbeidere som sluttet seg sammen og bygde ut et karakteristisk boligkvarter like vest for Bellevue idrettsbane. Kvartalet består av i alt 24 hus.

Husene er enkle i halvannen etasje med bratt tak slik at de fikk stor kubikk innvendig. De ligger i to rekker, den øverste er bygget i tre og den nedre i mur, og husene er forskjøvet i forhold til hverandre av hensyn til lys og luft." (Kilde: utkast til arkitekturguide, Ragnar Hagen)

Plan/reguleringsstatus: Regulert til boligformål.

Grunneier: Private

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ historisk kilde	høy
Representativitet	høy
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	høy
Fysisk tilstand	Godt vedlikeholdt, er bebodd
Økonomi, bruksverdi og økologi	høy
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Dette boligområdet utgjør et tidstypisk bygningsmiljø med stor lokal kulturhistorisk interesse. Det anbefales at området reguleres til spesialområde for bevaring.

Carsten Ankers gate

foto: JEW

Beskrivelse

Dette er Moss Boligbyggelags første leiligheter fra 1949. Området består av 6 like murhus som hver inneholder 4 leiligheter.

Arkitekt: Preben Krag og Jens Selmer

Boligområdet er et godt eksempel på boligbyggingen på 1950-tallet.

Plan/reguleringsstatus: Regulert til boligformål

Grunneier: Private

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ historisk kilde	Høy verdi,
Representativitet	Høy
Sammenheng/miljø	Høy
Autentisitet	Høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	Middels
Fysisk tilstand	Middels, Normalt godt vedlikeholdt, er bebodd
Økonomi, bruksverdi og økologi	Høy
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Dette boligområdet utgjør et tidstypisk bygningsmiljø med stor lokal kulturhistorisk interesse. Det anbefales at området reguleres til spesialområde for bevaring.

Kulturmiljøer – parker

Birkelunden

Sentrumsnært parkområde.

Bryggeriparken

Privat park i sentrum.

Kirkeparken

Kirkeparken ble delvis anlagt i 1935, bla med musikkpaviljongen. Etter 2. verdenskrig ble gravene flyttet og hele kirkegården kunne gjøres om til park. Gravkammer, kors og gravsteiner ble samlet og plassert på sydsiden av Moss kirke.

(Kilde: Moss bys historie 1880-1990)

Nesparken

Moss kommune kjøpte området rundt Neset ved Vansjø i 1949 og utlyste en idèkonkurranse for å etablere en "folkepark" etter svensk modell.

Parken åpnet i 1954 og har senere blitt utbygd med flere anlegg, bl.a. Mossehallen i 1970.

(Kilde: Moss bys historie 1880-1990)

Nesparken i forgrunnen. Foto: I.B. Johansen

Melløsparken

Melløsparken er for det meste en del av hagen som tilhørte Melløs gård, med en mengde gamle trær bla. eik, bøk, lind og bjørk. I 1953-1954 ble parken modernisert og utvidet med noen jordbruksarealer. Parken ble tidligere mye brukt til ulike stevner og løkkefotball.

(Kilde: Moss bys historie, 1880-1990)

Faglige vurderinger og anbefalinger

I forbindelse med utbygging og fortetting i kommunen, vil etablerte friområder og parker komme under press. De parkene som er beskrevet har stor betydning om i et kulturhistorisk perspektiv, i tillegg til at de er viktige grønne lunger. Det foreslås at Kirkeparken, Birkelunden og Bryggeriparken bevares ved neste rullering av sentrumsplanen. Nesparken og Melløsparken bevares som kulturhistorisk parkområde, men gis mulighet for videreutvikling med tilpassede aktiviteter.

2. KULTURMINNER

Kambo bro

foto: BK

Beskrivelse

Under den nye broen på Osloveien, over Kambo-bekken, er den gamle steinbroen bevart. Broen antas bygget på 1800-tallet på Riksvei 1 mellom svenskegrensen og Oslo.

Statens Vegvesen har sett på brua og vurdert at dette ikke er en bru som Statens vegvesen vil bruke ressurser på å verne. Deres begrunnelse for dette er at den som steinvelvbru ikke er unik. Den er lite tilgjengelig for allmenheten og er overbygd av en ny bru ved ombyggingen i 1955.

I "Nasjonal verneplan for veier, bruer og veirelaterte kulturminner" har Statens vegvesen gjort et utvalg av ulike kategorier veier/ veielementer/ veiutstyr med tanke på bevaring/ fredning. I denne prosessen har alle vegkontorene spilt inn sine forslag. Når det gjelder velvbruer var det innenfor Østfolds grenser andre bruer enn Kambo som ble foreslått som kandidater, men heller ingen av disse kom med i den nasjonale verneplanen."

Dette var tidligere riksvei, men er nå nedklassifisert til fylkesvei og overdratt til Østfold fylkeskommune. Staten har fremdeles ansvar for drift og vedlikehold av veien.

Plan/ Reguleringsstatus: Regulert til vei.

Grunneier: Østfold fylkeskommune

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	Godt eksempel på gammel steinbro.
Representativitet	Sammen med Storebro, en av få steinbroer i Moss
Sammenheng/miljø	Sannsynligvis en del av Kongeveien
Autentisitet	Stor verdi
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	Stor ingeniørkunst
Fysisk tilstand	God
Økonomi, bruksverdi og økologi	Brukes som fundament for den nye broen. Kan være i faresonen ved evt. utbedring av broen.
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Broen eies av Østfold fylkeskommune. Siden broen har stor betydning i historisk sammenheng som en del av den gamle veitraseen, anbefales det at broen bevares. Bør vurderes i forbindelse med Østfold fylkeskommunes kulturminneplan som er under arbeid.

Alby gård

Foto: JEW

Beskrivelse

Alby gård har en lang historie. Det er den eldste gården på Jeløy, den har røtter tilbake til tidlig vikingtid. Hovedbygningen ble gitt sin nåværende form etter en brann i 1866 og i 1963 kjøpte kommunen gården av den siste private eier, skipsreder Biørn Biørnstad. I dag leier Galleri F15 kun hovedbygningen, mens stabburet disponeres av fylkesmannen som Jeløy Naturhus og jorden forpaktet bort.

(Kilde: nettside til Galleri 15.)

Plan/ Reguleringsstatus: LNF-område båndlagt etter naturvernloven.

Grunneier: Moss kommune

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ historisk kilde	høy
Representativitet	middels
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	middels
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	middels
Fysisk tilstand	middels
Økonomi, bruksverdi og økologi	Høy, blir benyttet som galleri
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Alby gård har stor lokal kulturhistorisk interesse og stedet har en stor betydning for lokalbefolkningen som galleri og utfartssted. Det anbefales at gårdstunet reguleres til spesialområde for bevaring.

Grønli gård

Foto: [www.Grønli gård](http://www.Grønli.gård).

Beskrivelse

Grønli gård ble i 1814 skilt ut fra Alby og solgt til tyskeren Momme Peterson. Han anla et parkområde på 65 da, hvorav halvparten fremdeles er godt bevart. Han bygde også hovedbygningen som i hovedtrekk ikke er forandret siden 1830-tallet.

Familien Peterson anla på 1830-tallet en engelsk landskapspark med lysthus, karusdam, "skovhytte", grusganger, frukthage osv. Halvparten av dette arealet skjøttes fremdeles som park.

Huset ble bygget om i jugendstil i 1905. Dette er det mest karakteristiske jugendhus vi har i Moss med alle kjennetegn stilen har. Også interiørene var helt gjennomførte i møblering, rombehandling og gardinoppheng.

(Kilde: Nettside Grønli gård (tekst og bilde) og utkast til Arkitekturguide Ragnar Hagen).

Anlegget ligger i et landskapsvernområde. Det betyr at omgivelsene og hagen er fredet. Riksantikvaren har vært på befaring på Grønli gård den 27.mars 2008 for å drøfte hvordan de kulturhistoriske verdiene skal sikres. Fylkeskonservator har bevilget kr 250.000 til vedlikehold av bygningen i 2008.

Plan/ reguleringsstatus: Området er fredet etter naturvernloven (landskapsvern).

Grunneier: Hans Christian Mamen

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	høy
Representativitet	høy
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	høy
Fysisk tilstand	God, er bebodd
Økonomi, bruksverdi og økologi	høy
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Både Fylkeskonservator og Riksantikvar er opptatt av at bygningen og hage/parkanlegget sikres og bevares. Stedet har stor verdi fordi det er så godt bevart i forhold til opprinnelig stil. Det anbefales at kommunen samarbeider med eieren slik at det kan lages en plan for forvaltning og bruk av bygningene og omgivelsene.

Det anbefales at det igangsettes prosess for at bygningen skal fredes etter kulturminneloven, § 15., alternativt at bygningen bevares gjennom Pbl §25 pkt 6. (regulering til spesialformål for bevaring).

Bytårnet

Foto: Bjørn Gullesen

Beskrivelse

Arkitekt: Rudolf Emanuel (Emil) Jacobsen

Bytårnet ble reist i 1920 i anledning at det var 200 år siden Moss fikk bystatus.

”At han valgte stein fra byens egen grunn utsprengt fra Skarmyrfjellet, var helt i pakt med nynasjonalromantikken. Tårnet er 11 m til gesimsen og kobbertårnet 5 m til toppen. En innvendig trapp fører opp til utsikten. De smale, avrundete trapperomsvinduene og den runde inngangsportalen understreker tyngden og verdigheten.”

(Kilde: Utkast til arkitekturguide Ragnar Hagen)

Bytårnet er avlåst og delvis forfalt. Det samme er smijernsgjerde rundt tårnet. Behov for en oppgradering.

Plan/ Reguleringsstatus: Regulert til LNF-område

Grunneier: Moss kommune

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ historisk kilde	høy
Representativitet	høy
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	middels
Fysisk tilstand	Er avlåst og ikke tilgjengelig. Behov for opprusting.
Økonomi, bruksverdi og økologi	---
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Bytårnet har stor symbolverdi i lokalhistorisk sammenheng. Området og tårnet fremstår som delvis forfallent og bør rustes opp. Det anbefales at Moss kommune som eier fatter vedtak om bevaring av tårnet.

Jeløy Radio

foto T. Schmedling

Beskrivelse

Jeløy Radio ble anlagt i 1931 og utvidet i 1934 og 1956. Aktiviteten ble lagt ned i 1998. Bygningen er ominnredet til kurs og konferansesenter for Telenor, men noe teknisk utstyr er bevart dels i stasjonen dels i museet som er innredet.

Arkitekt: Riksarkitekten

Jeløy Radio var tidlig med på å betjene faste oversjøiske samband, så som morse-telegrafi-forbindelsen til USA, sending og mottaking av dokumentbilder og telegrammer til utlandet, videresending av NRK-programmer til kringkasterne i Nord-Norge, til handelsflåten i utenriksfart og hvalfangere i Sørishavet. Stasjonen var også senderstasjon til Svalbard inntil satellitt-forbindelsen dit ble etablert. (nettside: Bokanmeldelse: Historien om Jeløy Radio)

Anlegget er ikke tatt med i Telenors verneplan. Den karakteristiske antennen ved Fredrikstad kringkasting ble fjernet for få år siden. (kilde: www.Ostfold.miljostatus.no)

Plan/ Reguleringsstatus: LNF-område. Båndlagt etter naturvernloven

Grunneier: Telenor eiendom holding as.

Vurdering etter riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	høy
Representativitet	høy
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	høy
Fysisk tilstand	god
Økonomi, bruksverdi og økologi	Stor betydning
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Utvendig miljø er ivaretatt gjennom landskapsvernområdet på søndre Jeløy. Bygningen og anlegget har stor kulturhistorisk verdi både for sin arkitektur og for sin aktivitet/virksomhet.

Det anbefales at området reguleres etter plb. §25.pkt 6 til spesialformål for bevaring.

Krematoriet

Foto: JEW

Beskrivelse

Byggeår 1937 Arkitekt: Eivind Moestue

Det nye krematoriet var en gave til byen fra Moss Sparebank. Etter en intern arkitektkonkurranse vant Moestue med et usedvanlig sobert og velproporsjonert prosjekt som med sine sammensatte kuber og enkle virkemidler danner en verdig ramme om den siste seremoni. Interiøret er gjennomført med sine fine lysvirkninger.

Krematoriet står som et av de monumentale byggverk i Norge fra funksjonalismens tid.
(Kilde: Utkast til arkitektguide Ragnar Hagen)

Plan/ Reguleringsstatus: Regulert til kapell

Grunneier: Moss kommune

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ historisk kilde	høy
Representativitet	høy
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	høy
Fysisk tilstand	God,
Økonomi, bruksverdi og økologi	høy
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Krematoriet er et bygg med stor lokal kulturhistorisk interesse samtidig som det har høye arkitektoniske kvaliteter og ligger vakkert til ved gravlunden.

Bygningen foreslås bevart. Moss bystyre kan som eier av bygget fatte vedtak om at bygget skal bevares. Det anbefales at det foretas en kulturhistorisk undersøkelse før man eventuelt anbefaler fredning. Norsk Institutt for kulturminneforskning kan gjennomføre en slik undersøkelse.

Idrettens hus

Beskrivelse

Byggeår 1939. Idrettens hus ble innviet samme dag som Melløs stadion, 21. mai 1939. Den skulle fungere som gymsal for skolen om dagen, og for byens turn- og idrettsliv om kvelden. Arkitekt Lange var opprinnelig klassisist, og hans arbeid med byplan har vel gjort ham opptatt av tilpasning. Begge deler fremgår av Idrettens hus. Han har brukt tegl og granitt i likhet med en gamle middelskolen vis a vis på skoleplassen, og ellers brukt diskrete virkemidler. Det høye, smale trapperomsvinduet mot Dronningens gate som løper gjennom alle etasjene er et typisk funksjonalistisk trekk.

(Kilde: utkast til arkitekturguide av Ragnar Hagen.)

Plan/ Reguleringsstatus: Regulert til skoleformål.

Grunneier: Østfold Fylkeskommune

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ historisk kilde	Høy
Representativitet	Høy
Sammenheng/miljø	Høy
Autentisitet	
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	Høy
Fysisk tilstand	God, bygget er i bruk
Økonomi, bruksverdi og økologi	Høy bruksverdi/økonomi
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger:

Bygningene i nærheten av Idrettens hus, Middelskolen, Biblioteket og Trygdekassen er i Sentrumsplanen sikret bevaring. Idrettens hus representerer byutviklingen i sammenheng med de andre bygningene og er i tillegg et bygg med egne kvaliteter som bør tas vare på. Det anbefales at Idrettens hus får samme vernestatus som de øvrige bygningene ved neste rullering av sentrumsplanen.

Parkteatret

foto: Ivar B Johansen

Beskrivelse

Bygningen er reist på slutten av 1930-tallet og tegnet av arkitektfirmaet Torp & Torp. Sett i norsk sammenheng var kino- og teatersalen på den tiden svært avansert, og de fleste kinoer av den typen er sterkt ombygget. Kinoens interiør og inngangsparti er stort sett i behold, inklusive en del detaljer som lyssetting og snorloft.

(Kilde: utkast til arkitektguide av Ragnar Hagen)

Fasaden er i teglstein og er dekorert med belysning i neonlys. Både fasade, inngangsparti med foaje og salen er bevart i sin opprinnelige stil (funksjonalisme).

Blir benyttet som kulturhus. Vedtatt i Moss bystyre at Parkteatret skal utredes som regionalt kulturhus for Mossregionen.

Plan/ Reguleringsstatus: Regulert til næringsformål

Grunneier: Moss kommune

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	høy
Representativitet	høy
Sammenheng/miljø	
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	høy, fasade, inngangsparti og sal
Fysisk tilstand	middels, behov for rehabilitering til dagens standard
Økonomi, bruksverdi og økologi	stor
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Ifølge fylkeskonservatorens vurdering av bygningen og opplysninger knyttet til denne, har bygningen arkitekturhistorisk og kinohistorisk betydning, men han finner ikke at det er hensiktsmessig å forberede eventuelt vern gjennom Kulturminneloven.

Derimot påhviler det kommunen et selvstendig ansvar for de kulturhistoriske verdier som er knyttet til bygningen. Fylkeskonservatoren tilrår i sitt brev til kultursjefen datert 13. september 1996 at kommunen treffer tiltak slik at de kulturhistoriske verdiene blir sikret.

Det anbefales at fasaden tas inn som verneverdig bygning i sentrumsplanen.

I tillegg anbefales det at Moss kommune som eier, bør fatte vedtak om bevaring av innvendig miljø i foajè og sal.

3. KULTURLANDSKAP

Mosseskogen

Den Fredrikshaldske Kongevei, oldtidsvei,

Kongeveien. Foto BK

Beskrivelse

En godt bevart strekning av Den Fredrikshaldske Kongevei eller bare Kongeveien, ca 1,6 km. Den ble først anlagt som kjørevei på siste halvdel av 1700-tallet, men i uminnelige tider har dette vært hovedferdselsåren for trafikken sørover og nordover gjennom ytre deler av Østfold.

Da Kongeveien ble bygd i 1636 av kong Kristian 4, antas det at trasevalget fra Kambo frem til Orebru er som i dag, med bru over bekken. Derfra går det eldste veisporet sørover mot Elgveien. Deretter følger to forandringer av veitraseene mellom Ore bru og anleggsveien.

Det betyr at dagens trase av Kongeveien er fjerde generasjon trasevalg. Mulig anlagt etter 1750.

Fra 1647 var det organisert postforbindelse mellom Oslo og København, (Veien er oppkalt etter tronfølger Fredrik 3., sønn av Kristian 4).

(Kilde: Egil Jensen og hjemmesider Oppegård kommune)

Traseen er ikke automatisk fredet, da den etter definisjonen er et nyere kulturminne.

Gammel ridevei, oldtidsveien.

Øst for Kongeveien på høyde med Molbæktjern, ligger en godt bevart strekning av en gammel ridevei, eller oldtidsvei.

Reguleringsstatus: Traseen går delvis gjennom LNF-område, delvis gjennom fremtidig boligområde i gjeldende kommuneplan. Kommunedelplan for området blir behandlet høsten 2008.

Plan/ reguleringsstatus: LNF/ Fremtidig utbyggingsområde for boliger. (Kommunedelplan under revisjon)

Grunneier: Mosseskogen: Vibeke Dons Wankel, Brattfoss, Molbekkområdet: Høegh Eiendom as

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/historisk kilde	høy
Representativitet	Høy, Kongeveier er satsingsområde i andre fylker og kommuner. Viktig i forhold til sammenheng i veinettet.
Sammenheng/miljø	Høy, det er både hulveier (fornminne) og sledeveier i området i tillegg til Kongeveien.
Autentisitet	Middels, dagens trase følger i hovedsak den opprinnelige traseen
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	-----

Fysisk tilstand	Middels, Deler av traseen fremstår i dag som tursti. Deler er gjengrodd. Deler av den blir også brukt som driftsvei.
Økonomi, bruksverdi og økologi	Stor bruksverdi og rekreasjonsverdi
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

I "nasjonal verneplan for veger, bruer og vegrelaterte kulturminner", Statens Vegvesen 2002 er følgende vurdering gjort:

"Vegstrekningen er et godt bevart eksempel på en 1800-talls hovedveg i Norge. Vegstrekningen må sees som en av tre parseller som er valgt ut til å representere den Fredrikhaldske Kongevei. De to andre parsellene ligger henholdsvis i Oslo og Akershus (Ås). Det må utarbeides spesifikke vernebestemmelser som sikrer bevaring av vegen." Stekningen anbefales fredet etter kulturminneloven.

Fylkeskonservator foreslår i sin uttalelse til Kommunedelplan for nordre bydel høsten 2007; "at veien, i form av å være en uasfaltert turvei, blir liggende som en nerve i et grøntdrag som eventuelt føres gjennom nye boligområder. Slik kombinerer man både grønnstruktur og vern av kulturminner, samtidig som man ivaretar det ærverdige navnet "Kongeveien" knyttet til traseen. Kongeveien kan således utgjøre en positiv og identitetsskapende kvalitet i de nye byggeområdene.

Et godt bevart stykke av en ridevei /oldtidsvei går parallelt med Kongeveien et stykke på høyde med Molbæktjern. Denne må også inkluderes sammen med Kongeveien, i en slik grønnstruktur.

Kullmiler i Mosseskogen (4 stk)

foto BK

Beskrivelse

Kullmiletomter. Etter at jernverket på Moss startet i 1704 vokste behovet for trekull enormt i Mossedistriktet. Ved i 3 meters lengder ble reist i en pyramide, dekket med torv og tent på. Milene kunne ha en diameter på 10-14 m og de brant i flere døgn.

Milene sees i dag som sirkelrunde forhøyninger i terrenget og ofte med spor etter en grøft rundt. Kullmilene er forholdsvis sjeldne kulturminner i Østfold, men det finnes flere av dem omkring Moss. Innenfor planområdet finnes det minst fire. Milene står avmerket på OK Moss' orienteringskart "Molbæktjern".

Plan/ Reguleringsstatus: LNF-område

Grunneier: Mosseskogen: Vibeke Dons Wankel, Brattfoss, Molbækkområdet: Høegh Eiendom as

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	Stor historisk verdi, knyttet til Moss jernverk
Representativitet	Få i Mosseregionen, men vanlig i andre deler av landet
Sammenheng/miljø	Nærhet til Moss Jernverk (i dag Peterson og sønn)
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	----
Fysisk tilstand	Noen er godt synlig, men det trengs å ryddes

	og merkes
Økonomi, bruksverdi og økologi	---
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Fylkeskonservator anbefaler:

Kullmiletomtene bør bevares som en del av en større grønnstruktur ettersom de lett blir utsatt for slitasje. Det anbefales at to av kullmilene som ligger i nærheten av Jernverket bevares og merkes.

Retterstedet

Beskrivelse

Retterstedet ligger langs Den Fredrikshaldske Kongevei.

I 1815 ble postfører Halvor Olsen fra Såner overfalt og plyndret av en Fredrikstadmann med navn Brede Nord. Han ble dømt til døden og eksekusjonen skjedde på ugjerningsstedet på Mosseskogen i august 1817. Det har siden blitt hetende "Retterstedet".

Plan/ Reguleringsstatus: LNF-område

Grunneier: Mosseskogen: Vibeke Dons Wankel, Brattfoss, Molbekkområdet: Høegh Eiendom as

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	Stor lokalhistorisk betydning. En spennende historie.
Representativitet	---
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	----
Fysisk tilstand	god
Økonomi, bruksverdi og økologi	Middels, stedet er begynnelsen på turveien (Kongeveien) i Mosseskogen .
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Retterstedet ligger langs Den Fredrikshaldske Kongevei som Fylkeskonservator anbefaler at "veien, med et tilgrensende areal, bør båndlegges med tanke på å utarbeide reguleringsplan med formål bevaring ifl. pbl. 25, pkt.6".

Samlet anbefaling:

Det anbefales at Kongeveien sammen med trase av gammel ridevei (oldtidsveien), retterstedet og to kullmiler reguleres med spesialformål for bevaring. I tillegg er den gamle steibroen under Kambo bro en del av dette veihistoriske miljøet som også bør bevares.

Nyere kulturminner i Mosseskogen

foto BK

Beskrivelse

Mosseskogen er rik på historiske spor etter begivenheter og aktiviteter gjennom tidene. Fornminnene er automatisk fredet og noen av de er registrert i Askeladden som er Riksantikvarens kart over fornminner.

Nyere kulturminner kan være like spennende, men har ikke det automatiske vernet som kulturminner før 1536, har. Blant flere spennende historier kan "Kampene på Moss aar 1716" nevnes. Karl den 12 med sine tropper på vei for å ta Christiania, møtte motstand som førte til gatekamper i Moss. Nordmennene omringet de svenske troppene og det ble kamper både i Mosseskogen og byen.

I tillegg er det dokumentert en rekke spor etter aktiviteter i Mosseskogen fra tiden etter 1536 i tillegg til de som er foreslått skal bevares etter plan og bygningsloven.

Her kan nevnes:

- Trykkdammen vest for Kilsbakken
- Bakholdet, Kampplasser / overfalls plass
- Ore-bru (brohoder)
- Gammel telegraflinje, stolper m/steinsettinger
- Flere gruver (5 stk påvist), bl.a. Kilsgruven, jernmalm og pergamitt
- Grunnmursbrudd
- Rester av gamle masseuttak
- Gamle bosettinger, husmannsplasser, gamle hustuffer
- Postrute Kilsbakken – Lindebauen- (båt til) Kjellandsvik – Fergebyen Tronvik.
- Bombehull (3 stk) fra 1944
- Andre

Plan/ Reguleringsstatus: LNF-område

Grunneier: Mosseskogen: Vibeke Dons Wankel, Brattfoss, Molbekkområdet: Høegh Eiendom as

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier

Ikke vurdert etter Riksantikvarens kriterier, men gitt en generell vurdering i forhold til lokalhistoriske kriterier.

Faglige vurderinger og anbefalinger

Dette er spennende og interessante spor etter historisk aktivitet i Mosseskogen. Denne type kulturminner finnes i mange områder, men er ikke alltid registrert. De har betydning for nærmiljøet og lokalsamfunnet og det anbefales at disse registreres, kartfestes og merkes.

De nevnte kulturminnene bør ikke gis bevaringsstatus i forhold til planverket.

Forninner i Mosseskogen

Gravrøys fra bronsealder. Foto BK

Beskrivelse

- Bronsealdergraver, både på Røysåsen og potensielle andre
- Hellekistegraver, 3-4 stk
- Oldtidsveien, den første fra Oslo til København
- Hulveier, sledevei
- Jernalderboplass, nordøst for Molbekk
- Bygdeborg

Ved inngangen til bronsealder lå landet ca 15m lavere enn i dag. Trolldalen opp mot Tigerplassen var da en smal 8--10m dyp kile og hele Mosseskogen var en tange frem til nordenden av Mølleåsen.

Mot slutten av yngre steinalder for 3500 år siden og i bronsealder ble fast bosetning mer utbredt og gårdsdrift etablert. I de nordlige -midtre deler av Mosseskogen er der spor etter eldre jordbruk.

Vi har 3 gravrøys fra denne tiden. Røysåsen med sine to og som det fremkommer av kartet en rett nord for Ore bru. (Kilde: Egil Jensen)

Forminnene er ikke registrert/bekreftet av Fylkeskonservator.

Reguleringsstatus: delvis LNF- område/ fremtidig utbyggingsområde for boliger (Kommunedelplan er under revidering)

Grunneier: Mosseskogen: Vibeke Dons Wankel, Brattfoss, Molbekkområdet: Høegh Eiendom as

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Forninner er fredet etter kulturminneloven og derfor ikke vurdert etter Riksantikvarens kriterier.

Faglige vurderinger og anbefalinger

Forninnene er fredet etter kulturminneloven og området kan derfor i utgangspunktet ikke bebygges eller opparbeides til andre formål.

Det er ønskelig at forninnene i Mosseskogen blir bekreftet og registrert av Fylkeskonservator slik at de kan legges inn i Askeladden, Riksantikvarens register for forninner i Norge.

Molbektjern (isdam)

Bro over Molbæktjern.foto BK

Beskrivelse

Molbekktjern ble anlagt som isdam i 1875. Tjernet består av 2 fyllingsdemninger og en steinsatt demning. Området ble demmet opp av stein og grus fra området rundt. Det finnes ennå spor etter sand og grusuttak i området rundt tjernet.

Det finnes spor etter en isrenne som isblokkene ble fraktet i ned til havn hvor de ble losset på skip. Molbekktjern leverte isblokker bla. til England. Det var hus, kaier, båter i området ved tunnelutgangen.

Plan/ Reguleringsstatus: LNF-område

Grunneier: Høegh Eiendom as

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	Stor historisk betydning i lokalmiljøet
Representativitet	Høy
Sammenheng/miljø	Isdam, isrenne, førtøyningsfester
Autentisitet	Stor
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	----
Fysisk tilstand	Demningen er godt vedlikeholdt
Økonomi, bruksverdi og økologi	Del av et mye brukt friluftsområde
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Molbekktjern er en del av friluftsområdet i Mosseskogen. Norges Vassdrags- og Energidirektorat kartlegger for tiden bl.a. gamle isdammer i Norge. De skal utarbeide en verneplan for aktuelle kulturminner innen vassdragshistorisk virksomhet. Molbekktjern er meldt inn som et aktuelt kulturminne i den sammenheng. Området bør oppgraderes med informasjon og evt. synliggjøring av isrenne og miljøet rundt virksomheten.

Fylkeskonservator anbefales at området bevares som en del av et større rekreasjonsområde.

Det foreslås at området avsettes til LNF-område med særlig vekt på kulturminne- og friluftinteressene.

Turvei på gml jernbanetrasèlangs Mossesundet

Turvei. Foto BK

Beskrivelse

Opparbeidet og velholdt turvei som er anlagt på den gamle jernbanetrasèen langs Mossesundet.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	Meget stor
Representativitet	
Sammenheng/miljø	Del av et større rekreasjonsområde.
Autentisitet	Benytter samme trase –stor autentisitet
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	-----
Fysisk tilstand	God
Økonomi, bruksverdi og økologi	Meget stor

økologi	
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Fylkeskonservator anbefaler at den beholdes som turvei i et populært rekreasjonsområde.

Turveien er sikret gjennom regulering som turvei frem til Kambo mølle.

Utfordringen fremover vil bli å finne en trasé forbi Kambo mølle til Kambobukta.

Vassdraget Vansjø- Mosseleva

Foto: FIH, Øvre Vranen

Foto: FIH, Elverhøy

Beskrivelse

Vassdraget er vernet

Fornminner:

Yngre steinalder, 3800-1800 f.kr – boplasser (Moss hist.lag)

Bronsealder, 1800-500 f.kr tre gravrøyser på Dillingøy, en på Store og en på lille Kvernøy (M. hist.lag)

Jernalder 500 f.kr.-1050 e.kr, vikinggårder Sæter, Vanem og Gashus

Middelalder 1050-1500, nyridding og bosetting.

Nyere historie – kulturminner:

1600-tallet: fremvekst av sagbruk – Mossefossen, en av de første oppgangssager i Norge (1503).

Sagbruk og mølledrift. Medførte fremvekst av servicenæringer i Moss – knutepunkt.

(Vannkraftregulerte industriminne og bygninger i Fossenområdet)

Tømmerfløting i vassdraget, nedlagt i 1936

1700-tallet, Jernverk på nordsiden av Mossefossen.

På 1800-tallet ble elveleie ved Øvre og Nedre Vranen utvidet for tømmerfløtingen. Sprengstein ligger ennå etter arbeidene. (kanalisering, senking, steinsettinger)

Ved Krapfoss ble det også gjort sprengningsarbeider i forbindelse med reguleringen og fløtingen).

Rester etter reguleringsdam (1864) og sagbruksvirksomhet finnes ennå.

Nedre Vansjø ble ved Sponvika regulert ved en reguleringsdam, nåledam (1886). Rester finnes ennå.

Reguleringsdammen flyttes til Klova ved Mossefossen i 1942.

Rødsund, Nedre Vansjø, brokar etter gammelbru finnes ennå. Vannmerke for måling av vannstand i Vansjø.

1900,-1946 torvstrøfabrikk på Dillingøya

(Kilder: Vansjøboka 1985: Hauger, Torodd, Bjørndalen, Knut og Warendorph, Hilde, samt VVV-skjema fra Fylkesmannen i Østfold 1998)

Plan/ Reguleringsstatus: LNF-område i kommuneplan, i 1973 ble Vansjø- Hobølvassdraget vedtatt vernet av Stortinget i "Verneplan for vassdrag".

Grunneier: Private

For en del vernede vassdrag kan vernet helt eller delvis ivaretas gjennom plan- og bygningslovens system. Det kan f.eks være aktuelt for mindre vassdrag i tettbygde områder. Vernebestemmelsene kan enten fastsettes i kommuneplanens arealdel i medhold av pbl. §20-4 nr 5 eller ved reguleringsplan i medhold av pbl. § 25.

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier (kulturminner).

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	høy
Representativitet	--
Sammenheng/miljø	høy
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	--
Fysisk tilstand	Kulturminner som forfaller og står i fare for å forsvinne

Økonomi, bruksverdi og økologi	
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

Vassdraget har høy verneverdi både som friluftsområde, kulturlandskap, kulturmiljø og kulturminner. Vassdraget Hobølrelva- Vansjø ble vernet av Stortinget gjennom verneplan i 1973. I kommunedelplanen som er til behandling legges det opp til at vassdraget skal bevares som et LNF-område 2, gjennom et 200-meters belte.

Den største utfordringen for kulturmiljøet og kulturminnene i dette området, er at de forsvinner fordi de ikke lenger er i bruk. Landbrukskontoret forvalter tilskudd gjennom SMIL-ordningen og det anbefales at ordningen benyttes aktivt i dette området.

Kambo gård

Foto: V.Dons Wankel

Beskrivelse

Gården daterer seg tilbake til 1200-tallet og har vært bebodd siden. Den har ligget strategisk til ved Kongeveien mellom Christiania og København. Etter en del eierskifter kjøpte familien Akeleye Kambo gård i 1631. Sigvard Gabrielsen Akeleye oppførte hovedbygning i 1704, en 1 ½ etasjes bindingsverksbygning på en høy, gammel grunnmur av naturstein fra 1604. Denne bygningen står ennå og kalles "Gamlegården".

Beliggenheten på en udyrkbart kolle med utsikt over jordene er typisk, med mindre frittliggende hus omkring hovedbygningen. På det gamle tunet ligger også Sikorihuset, hvor grunnmur og halve 1. etg. er bygget med slaggstein fra jernverket i Moss

Låven fra 1600-tallet ved Gamlegården ble revet og ny låve ble bygget i 2001 etter gamle tegninger tilpasset dagens bruk. Deler av grunnmuren er bygget med murstein fra fyrhuset fra tidligere gartneri på gården.

Ignatz Wankel kjøpte gården i 1830-årene. Han var bergverksingeniør fra Tyskland og kom til jernverket i Moss. Han bygde det nåværende våningshuset i tømmer i 1847. Det nye våningshuset har elementer i sveitserstil og er et av de eldste sveitserhus i Østfold.

Ny låve ble bygget i 1853. Denne ble brent av Mossepyromanen i 1984. Ny låve ble bygget opp igjen i 1985. I 1993 ble det bygget et tilbygg på låven, og i det nye klokketårnet henger den gamle messingklokken, bygget på Toten i 1851. (Kilde: Vibeke Dons Wankel)

Det er et flott kulturlandskap rundt Kambo gård med eikelunder nord for gården mellom Osloveien og Kambobekken.

Reguleringsstatus: LNF- område

Grunneier: Vibeke Dons Wankel

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	høy, eneste herregård i Moss kommune.
Representativitet	høy
Sammenheng/miljø	høy,
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	høy, et av Østfolds eldste hus i sveitserstil
Fysisk tilstand	God
Økonomi, bruksverdi og økologi	Er bebodd og i drift

Faglige vurderinger og anbefalinger.

Kambo gård er eneste herregård i Moss. Gården representerer en sammenhengende historie og er fremdeles i drift og bebodd.. Det anbefales at hele miljøet blir sett i sammenheng.

Gårdstunene, samt hagen og deler av kulturlandskapet med Kambobekken (eikelunder), bør i planen avsettes til LNF-område med tilleggsskravur for særlig verdifullt kulturlandskap, bygnings- og kulturmiljø.

Midtre Jeløy

Foto: Aage Olsen

Beskrivelse

Midtre Jeløy:

Her definert som et belte på tvers av Jeløy, fra Mossesundet med Rosnes og Kjellandsvik i øst, til den åpne fjorden med Refsnes, Ramberg og Fuglevik i vest.

Det er en rekke særpregede kulturminner og landskapsmiljøer som må vurderes i denne sammenheng. (Søndre Jeløy er bevart som landskapsvern-område og blir ikke omtalt her).

Følgende innspill på nyere kulturminner i dette området har kommet til planen:

- 2 Kullmiler ved Ramberg og Orkerødløypa
- Bjørnåsenhula (Bjørnehi)
- Renneflotthula
- Rambergallèen i Rambergveien
- Bjerkeallè, vest for Orkerød gård
- Bjerkeallè, Rosnes til Rosnestangen
- Lindeallè, Rosnes til Mossesundet
- Orkerødløypa, Rambergløypa: gamle turstier.
- Steingjerder langs Rambergveien/ fylkesmannshagen og ovenfor hulveiene i Lilleskogen
- Steingjerde Skipping – Kjellandsvikdalen
- Steingjerde, grensegjerde Orkerød-Rosnes
- Småbåthavn nord for Refsnesstranden
- Svartskjærhytta (område mot Rambergnebb)
- Rambergeika
- Bøk- og lerkeskog med lysthus og ridestier, 17-1800-tallet Jeløy
- Rester etter hageanlegg, Bellevue gård
- Refsnesila og Refsnesalleen,

Området inneholder en rekke registrerte fornminner:

1. Ramberg. .

- Helleristning
- Hulvei mellom gravhaugene inne i skogbrynet fra Øvre Ramberg og ned til gårdshavnen i Rambergbukta (Franz-Arne Styegar, juni 05)
- Bygdeborg
- Gravrøyser
- Gravhauger
- Rydningsrøys v. Bangsvillaen

2. Nordre Jeløy

Steinalderboplasser (ved Skallerød, ved Kjellandsvik)

3. Orkerød

- Hulvei mellom Orkerød og kapellet (Franz-Arne Styegar, juni 05)
- Hulvei i Lilleskogen/ trekant nedenfor garasjene mellom Rambergveien og Balaklava (Linda Noreide, Fylkeskons. I Østf febr 05)
- Orkerød skanse (fredet)

4. Bevøy

To gravrøyser fra bronsealder

Plan/ Reguleringsstatus: LNF-område i Kommuneplanen, kystområde Refsnesstranda-Rambergnebb, og Fuglevik er båndlagt etter naturvernloven. Bangstjern er fredet som naturreservat.
Grunneier: Private

Vurdering av Fylkesmannens Landsbruks og Miljøavdeling.

Rapport 9-1996: Verdifulle kulturlandskap i Østfold.

Ramberg, middels/ høy verneverdi
Kjellandsvik, høy/ middels høy verneverdi.
Fuglevik, høy/ middels verneverdi

(Også Alby, Bevøy/ Bile, Kolabotn/Tangen, Grønli, Reierstranda er vurdert med høy eller middels verneverdi i rapporten. Stor vekt på biologisk mangfold med mer)

Faglige vurderinger og anbefalinger

Området er rikt på kulturminner i tillegg til at det har et verdifullt kulturlandskap. Fornminnene i området er automatisk fredet. Det er ikke gjort vurdering av kulturminnene enkeltvis i forhold til Riksantikvarens kriterier, men har i stedet benyttet Fylkesmannen, Rapport 9-1996 Verdifulle kulturlandskap i Østfold.

Allèene og steingjerdene kan trekkes frem som spesielt bevaringsverdige i dette området (Jeløya).

Jeløylandskapet langs Oslofjorden kan som helhet vurderes som et kystlandskap av høy verdi (nasjonal verdi) og anbefales avsettes til LNF 2 (særskilt kulturvern/naturverninteresse) i kommuneplan ved neste rullering.

Alternativt kan pbl § 25. pkt 6 benyttes i avgrensede områder ved Ramberg, Kjellandsvik og Fuglevik.

Vanem

foto: Per A.Simonsen

Beskrivelse

Vanem gård utmerker seg med svært karakteristisk og herskkelig bebyggelse og beliggenhet med utsikt mot Vansjø. Den store hovedbygningen i sveitserstil fra 1884 er rikt dekorert. Også bu og stabbur stammer fra 1880-tallet, samtidig som låven også utmerker seg med sin størrelse og sine detaljer.

Natur og kulturlandskapsverdier:

Områdene langs Vansjø er viktige områder for rekreasjon og friluftsliv og innehar store natur og kulturlandskapsverdier som må ivaretas. Det er avgjørende å bevare og eventuelt etablere tilstrekkelige buffersoner mellom utbyggingsområdene og områder som skal opprettholdes som LNF- områder, spesielt mht at nye tiltak ikke må forringe landskapskarakteren langs vassdraget.

Plan/ Reguleringsstatus: LNF-område.

Grunneier: Jan Erik Vanem

Vurdering etter Riksantikvarens kriterier.

Identitet/ symbol/ Historisk kilde	---
Representativitet	----
Sammenheng/miljø	Flott gårdstun i et viktig kulturlandskap
Autentisitet	høy
Arkitektonisk/ kunstnerisk kvalitet	Høy (sveitserstil)
Fysisk tilstand	Meget god
Økonomi, bruksverdi og økologi	Høy, er bebodd
Annet	

Faglige vurderinger og anbefalinger

I uttalelse til kommunedelplan for Mosseporten, Vanem og Rødsund høsten 07 gir Fylkeskonservator følgende anbefaling:

"Kommunedelplanen må ta høyde for at det åpne kulturlandskapet rundt gårdstunet ivaretas, og at det opprettholdes en tilstrekkelig buffersoner mot næringsområdene, slik at opplevelsene av landskapsrommet omkring gården ikke forringes. Området, inkl. randsoner, bør avsettes til LNF-område med tilleggsskravur for særlig verdifullt kulturlandskap, bygnings- og kulturmiljø."

Gårdstunet og kulturlandskapet representerer et verdifullt kulturmiljø som det anbefales bevares gjennom kommuneplanen som LNF-område med tilleggsskravur for særlig verdifullt kulturlandskap, bygnings- og kulturmiljø.

Moss kommune

Rådhuset, Kirkegata. 15, 1531 Moss
Tlf. 69 24 80 00 - Fax. 69 24 80 01

E post: post@moss.kommune.no Internet: www.moss.kommune.no

